

Івано-Франків. ун-т права ім. короля Данила Галицького. Івано-Франківськ, 2017. 20 с.

4. Дзейко Ж. О. Юридичні конструкції як засоби законодавчої техніки: поняття, значення та вимоги до їх створення / *Українське право*. 2007. № 1. С. 19–29.

5. Черданцев А. Ф. Юридические конструкции, их роль в науке и практике/ *Известия высших учебных заведений: Правоведение*. 1972. № 3. С. 12–19.

6. Зінченко О. В. Функції юридичних конструкцій: теоретико-правовий аналіз/ *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 58–62.

7. Дутко А. О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України: Монографія / А. О. Дутко. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 176 с.

8. Алексеев С. С. Общая теория права: учебник. 2-е изд. Москва: Проспект, 2009. С. 259–261.

Ключові слова: юридична конструкція, функції, правореалізаційна сфера.

Ключевые слова: юридическая конструкция, функции, правореализационная сфера.

Key words: judicial construction, functions, law enforcement sphere.

Гордієнко Анастасія Юріївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»
аспірант кафедри загальної теорії права та держави*

СПРАВЕДЛИВИЙ ЗАКОН ЧИ ЗАКОННА СПРАВЕДЛИВІСТЬ?

Проблема співвідношення законності та справедливості не є новою, адже сходить до витоків філософської та юридичної науки та супроводжує всю історію їх розвитку – аж до сучасності. Ще з античних часів поняття справедливості та законності ототожнювалися. «Що законно, то і справедливо», – наголошував Сократ [1, с. 136], Платон називав законністю справедливість [2, с. 582–583]. Арістотель зазначав: «Те, що ми самі покладемо і визнаємо справедливим, стає після цього таким, і ми називаємо його справедливим за законом. Справедливе від природи вище справедливого за законом, однак

досліджуємо ми громадянське справедливе, а воно існує за законом, а не від природи. Справедливе – це встановлене законом» [3, с. 328]. Зрозуміло, що проблема взаємозв'язку закону та справедливості тісно переплітається із співвідношенням таких понять та явищ, як право та закон.

Актуальність даної роботи полягає у тому, що співвідношення права та закону (права за природою та права за людським встановленням; права природного та права волевстановленого; філософського права та позитивного права тощо) було та залишиться центральним у праворозумінні. Особливої актуальності ця проблема набуває зараз – в умовах радикальної інверсії нашої країни, тридцятирічної розбудови України як правової та демократичної держави, на шлях до якої вона стала з підписанням перших політико-правових актів (Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 та Акт проголошення незалежності України від 24.06.1996).

Ю. М. Оборотов серед правових цінностей завжди виділяв – справедливість, природне право, конституцію, закон, суд тощо. Як бачиться автор не ототожнював дані поняття (закон і справедливість), окрім того зазначав, що у прямому сенсі слова нормативністю не характеризується справедливість, оскільки вона є конкретним, казуальним критерієм кожного окремого правовідношення, саме тому неможливо вивести її універсальну формулу. Складно назвати нормативною також таку цінність права, як людина, її життя та здоров'я [4, с. 14]. Сучасне розуміння справедливості тісно пов'язане з мораллю і обумовлене уявленням про поведінку людини, яка сформована новою європейською культурою.

Відомо, що для традиційних правових дисциплін (починаючи від теорії держави і права, закінчуючи галузевими науками) позитивне право як офіційно-владна даність виступає у якості найвищого авторитету, наділена вищою юридичною силою у питанні щодо призначення та суті права. Безумовно, владний характер права є суттєвим та значимим фактом. Однак людина, за своєю розумною природою, живе та діє у усвідомлюваному світі. В решті решт, людина «пропускає» відповідні факти через свою свідомість. Тому для людини є

очевидним, що одна справа – авторитет влади та законодавця, його думки, а зовсім інша – справедливість, правильність, розумність, істинність самого закону, котрий регламентує всі сфери життєдіяльності людини, її права та обов'язки. У такому зв'язку викликає інтерес серія експериментів, які були проведені психологами Нью-Йоркського університету на чолі із Орієль Фельдман-Холл (Oriell Feldman Hall). Вказані дослідження проводилися з метою встановити, як ми розуміємо та як ми реагуємо, коли відносно нас діють несправедливо. Результати цього дослідження були опубліковані журналом *Nature Communications* [5].

Суть першої гри, в яку попарно зіграли понад 100 учасників, в наступному. Один гравець пропонує іншому розділити пиріг ціною в \$10 в довільно обраній пропорції. Другий гравець може у відповідь на свій вибір зробити один з наступних ходів: погодитися; покарати першого гравця, зменшивши його частку; прийняти компенсацію грошима; віддати перевагу «поділ навпаки», тобто залишити партнеру рівно стільки, скільки той припускав залишити іншому.

Як виявилось, більшість учасників вважали на краще отримати компенсацію і відмовлялися від самого «мстивого» варіанту, «поділ навпаки», навіть коли первинна пропозиція першого гравця була зовсім образливою, наприклад, він намагався залишити собі 9/10 пирога.

У другій грі на сцені з'являвся третій учасник, спостерігач, якому пропонували висловитися, як повинен реагувати другий, «потерпілий від несправедливості» гравець. Яким, на його думку, повинен бути справедливий закон? З'ясувалося, що спостерігач набагато частіше наполягав на «поділі навпаки», тобто на найсуворішому з можливих покарань, ніж на відновлення справедливості.

Нарешті, в фінальному раунді одним і тим же учасникам по черзі діставалася роль то другого гравця – «жертви», то третього – «судді». І одні і ті ж люди вели себе по-різному – залежно від ролі.

На думку авторів, результати експериментальних ігор в «справедливий закон» можна перенести на поведінку людей в реальних життєвих ситуаціях. Іншими словами, потерпілий від злочинних

посягань на власність хоче, щоб йому компенсували втрати, але зовнішній спостерігач переймається насамперед покаранням зловмисника. А це означає, що вирoki, які виносять суди, не завжди можуть задовольнити самих жертв ненасильницьких злочинів.

«У нашій правовій системі люди обирають між можливістю покарати порушника або можливістю його не карати, але цей вибір дуже вузький, він упускає альтернативні способи відновлення справедливості», – підкреслює Фельдман-Холл.

Закон також належить до тих явищ, чиї контури затушовані міфом. Нам продовжують стверджувати, начебто закон виражає волю народу. Але хто, крім юристів, знає, що багато законів народжується в міністерських кабінетах: багато законів, прийнятих на сьогоднішній день Верховною Радою, є результатом урядової ініціативи. Це усього лише один із аспектів більш широкого явища: на противагу міфу про ієрархію джерел права, що ставить закон на перше місце, межі чинності закону постійно звужуються [4, с. 52].

Принцип справедливості розглядається як оціночний критерій при розгляді суспільних правовідносин. Тож, у даному експерименті, приймаючи рішення від імені іншого, люди можуть звернути увагу на схематичні уявлення про справедливість – абстрактні ідеологічні цінності, такі як «законність як справедливість», – яка підкреслює застосування відомих суспільних норм для відновлення справедливості. У цьому випадку каральна реакція зростає, оскільки люди можуть легко покласти на прямі приписи закону для покарання як засобу відновлення справедливості. З іншого боку, при прийнятті учасниками рішень відносно себе події можуть тлумачитися з точки зору конкретних та істотних ознак, включаючи можливість отримання грошової вигоди. При безпосередньому переживанні порушення справедливості люди можуть ігнорувати прямі приписи закону (карати), замість цього конкретно оцінюючи кожен варіант та його наслідки. Отже, увага зосереджується не на покаранні порушника, а на власній компенсації.

Таким чином, вказаний експеримент яскраво демонструє, що прийняття рішення з позицій законності (відповідно до приписів закону) не завжди гарантує справедливе вирішення справи. Така додаткова аргументація може лягти в основу розмежування закону та справедливості.

Вважаємо, що будь-який закон повинен втілювати у собі справедливість, як загальну ознаку, адже будь-які непорозуміння, що виникають в суспільстві, претензії і т. д., повинні вирішуватися позицій як справедливості так і законності (нормативності).

Повертаючись до питання, що звучить напочатку, викладене можна резюмувати наступним: закон може бути як справедливим, так і несправедливим, а тому природне право (як втілення справедливості) та позитивне право мають завжди знаходитися у нерозривній єдності.

Окрім того, вдосконалення законодавства можливе тільки за умов усунення протиріч між законністю і справедливістю. Ця проблема потребує постійної роботи, адже її загострення зумовлює правовий нігілізм серед населення та недовіру до органів державної влади.

Література

1. Ксенофонт. Воспоминания о Сократе. Москва: Наука, 1993. 380 с.
2. Минос. Платон. Собрание сочинений в 4 т. Т. 4. Москва: Мысль, 1994. С. 581–592.
3. Аристотель. Большая этика. Аристотель. Сочинения в 4-х т. Т. 4. Москва: Мысль, 1983.– 830 с.
4. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю.М. Оборотова.— Одеса: Фенікс, 2012.— 492 с.
5. Feldman Hall, O. et al. Fairness violations elicit greater punishment on behalf of another than for oneself. Nat. Commun. 5:5306 doi: 10.1038/ncomms6306 (2014).

Ключові слова: справедливість, справедливий закон, законність, закон, правова держава.

Ключевые слова: справедливость, справедливый закон, законность, закон, правовое государство.

Key words: fairness, fair law, justice, law, constitutional state.